



10.33537/sobild.2021.12.2.1

### Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 10.12.2020  
Kabul edildiği tarih: 20.05.2021  
Yayınlanma tarihi: 30.06.2021

### Article Info

Date submitted: 10.12.2020  
Date accepted: 20.05.2021  
Date published: 30.06.2021

## 15-16 HAZİRAN İŞÇİ OLAYLARININ KOCAELİ BASININDAKİ YANSIMALARI

THE RESONATIONS OF 15-16 JUNE WORKER EVENTS IN  
KOCAELİ PRESS

**Ahmet GÜLEN** 

Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve  
İnkılap Tarihi Enstitüsü, ahmet.gulen@deu.edu.tr

### Anahtar sözcükler

DİSK, TÜRK-İŞ, Kocaeli, 15-16  
Haziran Olayları, Türk İşçi  
Hareketi.

### Keywords

DİSK, TÜRK-İŞ, Kocaeli, June 15-  
16 Events, Turkish Labor  
Movement.

### Öz

Türkiye'de sanayileşmenin ilk başlangıcı olarak kabul edilebilecek 19. yüzyıldan beri gelişen işçi hareketlerinde günümüze kadar gelen süreç içinde zaman zaman önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Uzun yıllar Türk sanayi tarihinde önemli bir yer tutan Kocaeli bölgesinde işçi nüfusu 1950'den sonra giderek artmış ve sendikal hakların elde edildiği 1961 Anayasası'nın ardından şehirde işçilerin örgütlenme hareketleri de hız kazanmıştır. Farklı sendikacılık anlayışını temsil eden TÜRK-İŞ ve DİSK, 1961-1970 arasındaki yaklaşık 10 yıllık periyodun başta gelen işçi örgütleri olarak faaliyet göstermişlerdir. Her iki sendika arasındaki nüfuz mücadelesinde daha çok sağdaki siyasi oluşumlar tarafından desteklenen TÜRK-İŞ, 1970 yılında Demirel Hükümeti'nin Meclis'e getirdiği ve DİSK'in etki alanını sınırlayacak sendikalarla ilgili olan kanun tasarisına onay verirken, DİSK yasa tasarisına karşı bütün teşkilatlarını direnişe geçirme kararı almıştır. İstanbul'un yanı sıra Türkiye'nin sanayileşmesinde önemli bir paya sahip bulunan Kocaeli'nde de DİSK yanlısı işçi örgütleri 15 ve 16 Haziran günlerinde iş bırakarak, yeni yasa tasarisını protesto etmişlerdir. İki gün süren ve Kocaeli'nde üretimi büyük ölçüde durduran protesto gösterileri sonunda sıkıyönetim ilan edilmiştir.

### Abstract

In Turkey, in terms of labor movements whose beginning is considered as 19th century, from time to time there has been considerable progress up to present. In Kocaeli district, an important place in the history of Turkish industry for many years, the labor population has increased gradually after 1950, and the organizational movements of the city have also accelerated after the 1961 Constitution, in which union rights were obtained. Representing a different sense of unionism, TÜRK-İŞ and DİSK acted as the leading labor organizations in the 10-year period between the years of 1961 and 1970. In the struggle for gaining authority between the two unions, TÜRK-İŞ which was mostly supported by the political organizations on the right, approved the proposed law that would limit the scope of DİSK and brought by Demirel Government to the Parliament in 1970, while DİSK took decision of resistance by all its subunits against this proposed law. Besides İstanbul, even in Kocaeli which holds a significant position in the industrialization of Turkey, workers unions in favor of DİSK went on strike on the date of 15th and 16th June and protested the proposed law. The protests took two days and stopped the production at a great extent, at the end, martial rule was declared.

**GİRİŞ**

Türkiye’de işçi hareketlerinin başlangıcı Cumhuriyet öncesi devre kadar uzanmaktadır. Özellikle 19.yüzyıldaki sanayileşme çağıyla beraber işgücüne duyulan ihtiyacın artması işçi örgütlenmelerini de beraberinde getirmiştir. Aslında 1871 yılından itibaren bazı kısıtlama ve yasaklama dönemleri dışında Türkiye’de işçi sınıfı örgütlenme ve grev haklarını sürekli şekilde kullanmanın yollarını aramıştır. (Fişek, 1969, s:94). Örneğin 1871 tarihinde kurulan “Amelepervir Cemiyeti”<sup>1</sup> dışında (Erginsoy, 1968, ss: 20-21) 1894 yılında “Osmanlı Amele Cemiyeti” kurulmuş; ancak temelde gizli bir cemiyet olan bu örgüt bir yıl sonra açığa çıkınca dağıtılmıştır. (Tokol, 1994, s:3). Türk işçi hareketleri ve örgütlenmesi tarihinde 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanının yasaklamaları sona erdirmesi nedeniyle ayrı bir yeri ve önemi olduğu kuşkusuzdur. 1908 yılında işçi örgütleri kurulmuş, grevler ve hak arama faaliyetleri hız kazanmıştır. (Sülker, 1987, s:8). Her ne kadar 1872 yılında tersane işçilerinin bir grev denemesinden ve ardından demiryolu işçilerinin bazı direnme hareketlerine dair bilgiler mevcut ise de bunların bazı gazetelerin “heyecanından” kaynaklanan abartılı haberler olabileceği de ifade edilebilir. (Erginsoy, 1971, s:215). İşçi hareketlerinde asıl canlanma 1908 yılında yaşanmıştır. Hürriyetlerin tanındığı dönemi başlatan 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından, aynı yılın sonuna kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde işçiler tarafından tam 111 grev yapılması dikkat çekicidir. (Güzel, 2016, s:31). Fakat 1909 tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu’yla grevler yasaklanmıştır. (Der. Quataert, Zürcher, 1998, s:131). Bu da “hürriyetçi” anlayışın sadece bir yıl sürdüğünü göstermektedir. Nitekim I.Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki iktidarı işçi hareketlerini tamamen bastırmış; İttihatçıların iktidarda bulunmadığı işgal döneminde İstanbul’da işçi ve sosyalist partileri kurulmuştur. (Şişmanov, 1976, s:56).

Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasından sonra Türkiye’de işçi hareketlerinde yeni bir canlanma gözlenmiştir. 1923 yılı başlarında toplanan İzmir İktisat Kongresi ilk kez Türkiye’nin farklı yerlerinden gelen 100’den fazla işçinin bir araya geldiği ve sorunların tartışıldığı bir platform teşkil etmiştir. (Güzel, a.g.e., s:130). Ne var ki, 1925 yılında ilan edilen Takrir-i Sükun Kanunu gereğince işçi örgütleri kapatılmıştır. (Koç, 1998, s:35). Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) tek parti iktidarında uzun süre yeni bir işçi örgütlenmesi görülmemiş, çok partili sisteme geçilen 1945 yılından sonra yeniden bazı faaliyetlere izin verilmiştir. Sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırılması II.Dünya Savaşı sonrasında sendikal hareketlerin canlanmasını sağlamıştır. (Çavdar, 2004, ss: 122-123). Serbestinin getirilmesinden sonra yapılan 1947 tarihli Sendikalar Kanunu uyarınca sendikal çalışmalar yeniden örgütlenmiş; ertesi yıl 73 sendikada örgütlü işçi sayısının

52 bine ulaşmıştır. (Koç, 1992, s:102). Çok partili sisteme geçiş, Türkiye’nin Batı ülkeleriyle olan ilişkilerinin gelişmesi, Avrupalı ve Amerikalıların geliştirmekte olan modern Türk işçi hareketini yakından izlemesi gibi faktörler Türkiye’de sendikal faaliyetleri hızlandırmıştır. (Ağralı, 1967, ss:146-147). Bir yandan da “1946 Sendikacılığı” tabiriyle çok partili yaşama geçiş sürecinde sosyalist kadroların ağırlıklı olduğu bir sendikacılık anlayışı ortaya çıkmış, bu anlayışla Türkiye Tekel İşçileri Sendikası, Türkiye Deniz İşçileri Sendikası gibi örgütlenmeler kurulmuşsa da daha 1946 yılı bitmeden bu sendikalar kapatılmıştır. (Koç, 1998, s:53). Çok partili hayata geçişle beraber 1947’de Türkiye’ye gelen Amerikan yardımlarının etkisiyle Amerikan sendikal örgütleri Türkiye’de antikomünist sendikacılığı özendirme çabasında olmuştur. (Pektaş, 2012, s:257). Dolayısıyla 1947 yılından -Türkiye’nin Batı ittifakında yer almasının da etkisiyle- 1961 Anayasası’na kadar geçen süre zarfında 1946’daki gibi “sol tandanslı” örgütlenmelere izin verilmemiştir. 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti (DP) döneminde 1952 yılında dönemin en büyük işçi örgütlenmesi sayılan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) kurulmuştur. (Sülker, a.g.e., ss:182-183). Yine DP döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye’deki sendikacılığın gelişmesi adına ABD’ye sendikacı gönderilmesi ve bu ülkeden gelen mali yardımlar da önemlidir. (Işıklı, 1990, s:325)

DP döneminin sonunu getiren 27 Mayıs askeri müdahalesi ve sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile işçiler ilk kez geniş ölçüde haklara kavuşmuşlar ve sendika, grev ve toplu sözleşme hak ve özgürlükleri anayasa teminatı altına alınmıştır. (Tanör, 2009, s:381.) Yeni anayasa 1960’tan önce “sıkı denetim” altında tutulan işçilere, “yerleşik güçlere-yani siyasal iktidara karşı- siyasî mücadele yürütme imkânı” tanımıştır. (Ahmad, 2007, s:235). Tanör’e göre 1961 Anayasası temelde 1924 Anayasası’ndan farklı olarak yeni sosyal haklar getirmiş ve “temel hak ve hürriyetleri güvence altına almıştır.” (Tanör, 1994, s:26.) 47.maddede sendikalar resmî olarak tanınmış ve “grev hakkında” söz edilmiştir. (Weiker, 1967,s:96.) 1961 Anayasası ayrıca “sosyal devlet” anlayışını benimsemiş ve 2. maddesi ile de bunu kayıt altına almış bir metindir. Dolayısıyla “sosyal ve iktisadi haklar” ilk kez bu anayasada yer almıştır. (Erdoğan, 2011, s:122.) Cem’in değerlendirmesine göre “1960-1970 arası dönem Türkiye’nin hiç tatmadığı bir düşünce ve söz hürriyetine kavuştuğu” bir devredir. (Cem, 1970, s.117.) Nitekim 1971 yılında Türkiye’deki sendikal yani örgütlü işçi sayısı 1 milyon 200 bin kişiye ulaşmıştır. (Kongar, 1976, s:440.)

1960-1970 yılları arasında işçi eylemlerinde belirgin bir artış gözlenmiş ve 10 yıllık periyotta sosyal hakların yetersizliği ve ücretler gibi nedenlerle 328 grev

<sup>1</sup> Amelepervir Cemiyeti’nin aslında gerçek bir işçi örgütlenmesi olmayıp bir yardım teşkilâtı olarak değerlendirildiği görüşler de mevcuttur. Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi (1976). Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, s:44.

yapılmıştır. (Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi, 1976, s:145). Nitekim 24 Temmuz 1963 tarihinde grev ve toplu sözleşme yasanının yürürlüğe girmesiyle 1960'ların önemli gelişmelerinden birisi yaşanmıştır. (Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi III, 1975, s:16). 1967 yılında daha solda bir örgütlenme olarak görülen Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kurulmuştur. (Algül, 2015, s:211.) Bu yeni sendika TÜRK-İŞ'in politikalarını benimsemeyen 17 sendika yöneticisinin kararıyla kurulmuştur. (Çeçen, 1973, s:112). DİSK, temel olarak 1950'lerden beri işçi hareketinin en önemli örgütü sayılan TÜRK-İŞ içindeki görüş farklılıklarından doğmuştur. Temelde Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP)<sup>2</sup> yakın sendikacılar, TÜRK-İŞ'i Adalet Partisi (AP) iktidarına yakın olmak ve bazı işçi eylemlerine destek vermemekle itham etmişlerdir. (Tokol, a.g. e., ss:48-49). Türkiye'de sendikal hareketlerin gelişimi içinde TÜRK-İŞ'in "sendikaların aktif politika içinde olmalarına karşı çıktığı ve iktidar partisi ile dost geçinerek çıkarları korumayı savunduğu", DİSK'in ise "az gelişmiş toplumlarda sendikaların mutlaka aktif şekilde politika yapmaları gereğini savunduğu" belirtilmiştir. (Ünsal, 1997, s:208). Bir başka görüşe göre "devletten yana olan TÜRK-İŞ'e karşı, DİSK'in işçiler arasında ideolojik ve taban gücü yükselişe geçmiştir" (Sakallıoğlu, 1993, s:92). Nitekim 1970 yılında meydana gelen 15-16 Haziran işçi olayları iki işçi örgütü arasındaki bu rekabetin de bir yansıması olacaktır. Bu çalışmanın birinci amacı 15-16 Haziran işçi olaylarının Kocaeli'ndeki seyrini, gelişimini ve Kocaeli basınındaki yansımalarını incelemektir. Yöntem olarak daha çok Kocaeli yerel basını irdelenmiş ve Kocaeli'nde çıkan gazete haberleriyle, yazarların yorumları kullanılmıştır. Gazete haberlerinin yanı sıra dönemin tanıklarının anlattıklarından da olayların boyutlarının anlaşılması açısından yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci amacı da işçi eylemlerinden sonra ilan edilen sıkıyönetim uygulamalarının Kocaeli bölgesinde nasıl tatbik edildiğini ortaya koymaktır.

### **1.Kocaeli Bölgesinde Sanayileşme ve Sendikal Hareketler**

15-16 Haziran işçi olaylarının Kocaeli'ndeki gelişiminden evvel şehrin sanayi yapısına, bölgedeki sendikalara ve işçi hareketlerine de kısaca değinmek yararlı olacaktır. İstanbul bir tarafa bırakılırsa, Kocaeli ve civar bölgeleri Türkiye'de sanayinin ilk kurulduğu yerler olarak dikkat çekmektedir. Daha 19. yüzyılda Hereke'de bir halı fabrikası açılmış, Cumhuriyet döneminde de kâğıt fabrikasının açılmasıyla ilin ilk sanayi kurumlarını kamu teşekkülleri oluşturmuştur. (Kocaeli İl Yıllığı, 1973, s:239). Bölgenin İstanbul'a olan yakınlığı, İzmit Körfezi'nin limanların kurulmasına elverişli bir yapıya sahip oluşu, İstanbul-Anadolu kara ve demir yollarının üzerinde oluşu sanayileşmenin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. (Ana Britannica 19.C., s:165). 1960'larda ilde sanayileşme ve buna bağlı olarak artan kentleşmeyle

beraber tarımsal alanlarda daralma görülmüştür. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5068). 1960'lar Kocaeli'nin sanayileşmesinin ivme kazanmasında arsa fiyatlarının ucuzluğu, ulaşım ve altyapı olanaklarının gelişmesi gibi nedenlerden dolayı İstanbul sermayesinin buraya yönelmesi de etkili olmuştur. 1960'lar biterken uygulanan teşvik tedbirleri sayesinde Kocaeli'nde dev ölçekli sanayi tesislerinin sayısı artmış ve yabancı sermaye de şehre yönelmeye başlamıştır. (Ana Britannica 19.C., s:165). Kocaeli şehri uzun yıllar kimya sanayinin merkezi konumunu muhafaza etmiş, lastik üretiminde önemli bir yere ulaşmış ve ayrıca metal, eşya-makine imalat, tekstil, gıda, orman ürünleri gibi farklı dallarda küçük ölçekli sanayi işletmeleri faaliyet göstermiştir. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5068).

1945 sonrasında tekrar çok partili düzene geçiş ve sendikaların canlanmasının Kocaeli'ne de yansımaları olmuştur. 1946'da Kocaeli Sendikalar Birliği kurulmuş ve ardından İzmit Selülöz Sanayi İşçileri Sendikası, Kocaeli Nakliye İşçileri Sendikası gibi yeni işçi örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5065). 1950'lerde ilde yeni sendikal gelişmeler yaşanmış; Petrol-İş, Maden-İş gibi sendikaların şubeleri açılırken 1962'de Lastik-İş, Türkiye Şişe Cam ve Sanayi İşçileri Sendikası, Genel-İş gibi yeni yeni sendika şubeleri faaliyete geçmiştir. 1962 yılı sonrasında Kocaeli'nde sendikal hareketlerin petrokimya, metal eşya, lastik, kâğıt sanayi gibi işkollarında yaygınlaştığı da görülmüştür. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5065). Sanayileşmede artışa paralel olarak Kocaeli fabrikalarında çalışan işçi sayıları da artmıştır. 1968 yılında Köseköy-Hereke hattında çalışan işçi sayısı 14.363'dür. (Kocaeli İl Yıllığı, 1973, s:240). 1970'lerin başlarında Kocaeli'nde toplu iş sözleşmesine bağlı olarak çalışan işçi sayısı ise 40 bine ulaşmıştır. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5066). İşçi sayısındaki çoğalma ve sendikalaşmanın artmasıyla beraber 1963 yılı ve sonrasında Kocaeli bölgesinde yer yer işçi hareketleri, grevler, boykotlar, iş yavaşlatma gibi eylem ve faaliyetler gözlenmiştir. Bu eylemlere olaylı geçen Good-Year Lastik Fabrikası grevi, 1965'te Tarım Koruma Fabrikası grevi, 1968 İpraş yemek boykotu, 1969 Hereke Dokuma Fabrikası grevi, işçi çıkartılan Pirelli Lastik Fabrikası'nda yapılan üretim yavaşlatma eylemi gibi örnekler verilebilir. (Yurt Ansiklopedisi 7.C., s:5066). Dolayısıyla Kocaeli bölgesi işçileri arasında 1970 öncesinde de eylemlerin yaygın oluşu, İstanbul'dan sonra ve Kocaeli ilinin Türkiye'nin en gelişmiş sanayi bölgeleri arasında oluşu ve bu bölgelerdeki işçi nüfusu yoğunluğu 15-16 Haziran olaylarının bu iki şehirde yoğunlaşmasına ortam hazırlayacaktır.

<sup>2</sup> Türkiye İşçi Partisi, 1961 yılında sendikacılar tarafından kurulan sol bir parti olarak dikkat çekmiştir. Ergun Aydınoglu, Türk Solu Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971 (1992), İstanbul: Belge Yayınları, ss: 46-47.

## 2.15-16 Haziran İşçi Olaylarının Nedenleri ve DİSK Eylemleri

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükler ortamında Türk işçi hareketi de belli bir ivme kazanmıştır. 1961 yılında sendikal hakların yasalaşması için İstanbul'da yapılan Saraçhane Mitingi'nden, 15-16 Haziran işçi olaylarına kadar geçen yaklaşık 10 yıl, işçi hareketi tarihinde "yükselme dönemi" olarak nitelenmiştir. (DİSK Tarihi C: I, s:377). 1960'ların sonlarına gelindiğinde işçi hareketlerindeki yükseliş başta Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki AP Hükümeti'ni "rahatsız" etmişti. Özellikle işçiler arasındaki sol örgütlenmeyi temsil eden ve özel sektör işçilerinin rağbet ettiği DİSK'in güçlenerek 1970 başlarında 800 bin üyeye ulaşması bu rahatsızlığın başlıca nedeni olmuştur. (Aydın/Taşkın, 2014, s:191). TÜRK-İŞ, İstanbul ve Kocaeli gibi iki önemli sanayi kentinde DİSK'in güçlenmiş olmasını tedirginlikle karşılamıştır. (Gevgilili, 1987, s:467). Ayrıca işveren kesiminde de Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası (MESS) içinde de DİSK'in işçilere getirdiği dinamizmden rahatsızlık duyanlar mevcuttu. (Çavdar, 2005, s:162). 1968'den sonra 1970'e kadar geçen süre içinde işçi hareketlerinde "sertleşme" de yaşanmış ve o dönem içinde işgal eylemleri yaygınlaşmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda Meclis'te bulunan siyasilere, DİSK'i ve DİSK'e bağlı sendikaları zayıflatmak için TÜRK-İŞ'in desteğiyle Sendikalar Yasası ve Toplu Grev ve Lokavt Yasası'nı hazırlamıştır. Tasarıda temel olarak "1963'te yürürlüğe giren yasanın... bazı boşluklar taşıdığı, bu boşluk ve eksikliklerin Türkiye'de bir sendika bolluğu yarattığı... çalışma ve iş hayatını engellediği..." ifade edilmişti. (Arınır, Öztürk, 1976, s:49). Böylece söz konusu tasarıyla "yetkili sendikanın belirlenmesinde baraj sistemi" getirilecek ve bu şekilde "sendika enflasyonu" önlenmiş olacaktı. (Işık, 1995, s:195). Ancak bazı kaynaklarda yasa tasarısının asıl amacının "Türk-İş dışındaki sendikaların etki alanını daraltarak geriletme" olduğundan söz edilmiştir. (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 1, 1996, s:310). 11 Mayıs 1970 günü Erzurum'daki TÜRK-İŞ Genel Kongresi'de eski Çalışma Bakanı Turgut Toker'in yeni düzenlemeye dair "TÜRK-İŞ'ten başka işçi konfederasyonu kalmayacaktır" sözü de daha o dönemde asıl hedefin DİSK'i tasfiye etmek olduğunu ortaya koymuştur. (Milliyet 1970, s:89).

Meclis'in gündemine gelen sendikalarla ilgili yasa tasarısına başlangıçta CHP'den milletvekillerinin de destek verdiğini vurgulamak gereklidir. (Koç, 1998, ss:119-120). Millet Meclisi Çalışma Komisyonu'nda Parlamenterlik görevleri öncesinde TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalarda görev almış bazı CHP'li milletvekillerince söz konusu tasarı teklif edilmiş ve AP'li milletvekillerince benimsenmiştir. (Milliyet 1970, s:89). Bu noktada düzenlemeye baştan beri karşı çıkan Şeref Bakışık başkanlığında toplanan CHP Parti Meclisi'nin (PM) anayasaya aykırılık tespit ettiği için tasarıya desteğini geri çekmeye karar verdiğini de belirtmek gerekir. (DİSK Tarihi C:I, s:386). Bakışık anılarında, CHP PM'de "bir konfederasyonun rakibini safdışı bırakmak için iki büyük

partinin çıkarttığı yasanın sendikal özgürlüğü sınırladığı ve CHP'nin bu yanlışı yapmaması" gerektiğini savunduğunu ve görüşlerinin benimsendiğini kaydetmiştir. (Bakışık, 2009, s:333). Bu noktada CHP içinde sendikalarla ilgili yapılacak düzenleme konusunda ayrılık ve DİSK'e karşı bakışta farklılıklar olduğu ortadadır.

Sendikalar Kanunu'nun Millet Meclisi'nde kabul edilmesinden sonra DİSK, direnişe geçme kararı almıştır. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, anayasaya rağmen işçilerin sendika seçme özgürlüğünü ortadan kaldırmayı hedefleyen tasarının aslında işçiyi yasa dışına atacağını ileri sürmüştür. (Cumhuriyet, 13 Haziran 1970, ss:1-7). DİSK'e bağlı Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı ve TİP İstanbul milletvekili Rıza Kuas da tasarıya şiddetle karşı çıkarak "...DİSK anayasal haklarını kullanarak direnecektir. Sorumluluk bu kanunu çıkaranlara aittir" demiştir. (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 2, 1996, s:451). Nitekim Cumhuriyet Senatosu'nda kanun tasarısının görüşülmesinden önce DİSK, "barışçıl" bir gösteri düzenleme kararı almıştır. (Koç, 1998, s:120). Bu noktada Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın daveti üzerine Çankaya'ya giden Kemal Nebioğlu başkanlığındaki DİSK heyeti, Sunay'dan yasayı veto etmesini istemişse de bu teşebbüsten sonuç alamamışlardır. (Sülker, 1980, ss:66-68, Milliyet 1970, s:91). Sunay'la yapılması planlanan önleme girişiminin sonuçsuz kalması üzerine DİSK'in direniş kararı uygulamaya geçmiştir. Aslında DİSK, yasanın değişeceğine dair görüşlerin ortaya çıkmasından itibaren işyerlerinde yapılacak eylemleri organize edecek komiteler oluşturmuş ve bunlara "Anayasal direniş komiteleri" adı verilmişti. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:85). Dolayısıyla yapılacak eylemlerin "spontane" değil, bir planlama doğrultusunda gelişmesi amaçlanmıştı. Nitekim 14 Haziran'da aralarında DİSK'e bağlı sendikaların Kocaeli temsilcilerinin de bulunduğu yetkililer tarafından yapılan toplantıda ertesi günden itibaren başlayacak eylemlere dair şu açıklamalar yapılmıştır: "İşçi temsilcileri... direniş sürecinde işyerinde kalmayarak, buldukları bölgelerde ailelerinin de katılımıyla yürüyüşler düzenleyeceklerdir... yürüyüşlerde eğer toplu taşıma vasıtalarına binmeleri gerekiyorsa bilet almamak,... eğer bu yürüyüşler sırasında tutuklananlar olursa bizzat fiilen müdahale ederek arkadaşlarını nerede olursa olsun kurtarmak, sağ ve soldan gelecek saldırıları önlemek için hazırlıklı olmak gibi konularda oybirliğiyle karar almışlardır." (Cumhuriyet 15 Haziran 1970, ss:1-7). Bu açıklamada dikkati çeken "işçilerin aileleriyle beraber yürüyecekleri" vurgusu eylemin "barışçıl" amaçlara yönelik olduğunu göstermektedir. Ne var ki, devamındaki olası "tutuklamalara karşı fiili müdahalede bulunma" vurgusu işçilerin gerekli olduğu takdirde şiddete yahut zor kullanmaya başvurabileceklerini de göstermektedir.



## 15-16 Haziran İşçi Olaylarının Kocaeli ve Civarındaki Gelişmeleri

DİSK'in Millet Meclisi'nden çıkan tasarıya karşı harekete geçme kararı almasından sonra DİSK'e bağlı sendikal kuruluşların örgütlediği işçiler 15 Haziran 1970 sabahı iki önemli sanayi şehri olan ve aynı zamanda birbirlerine komşu oldukları için aralarında karayolu ile bağlantı bulunan İstanbul ve Kocaeli'nde eyleme başlamışlardır. Aslında sabaha karşı 02:30'da Başbakan Süleyman Demirel'e Kocaeli ve çevresinde bir takım "hareketler" olduğu bilgisi verilmişti. (Arcayürek, 1985, s:325). Yani Kocaeli'nde eylem hazırlıkları daha geceden başlamıştı. İlde meydana gelen eylemler, İstanbul'daki gazetelere göre yerel basında daha detaylı şekilde verilmiştir. Bu gazetelerde doğal olarak farklı kaynaklardan aktarılan haberler bulunduğu için, bazılarında ayrıntılı bilgilere ulaşabilmek mümkündür.

Yerel gazetelere göre 15 Haziran günü İzmit'te yürüyüşe geçen 1000 civarında işçi "Parlamentodan geçen tasarıyı protesto eden" bir açık hava toplantısı yapmıştır. DİSK'e bağlı sendikaların işçileri İzmit park meydanına gelerek burada yaptıkları konuşmalarla tasarıyı eleştirmişler ve olaysız şekilde dağılmışlardır. (Doğuş, 16 Haziran 1970, s:1). Kocaeli'nin köklü gazetelerinden "Türkyolu Bizimşehir"<sup>3</sup>de 15 Haziran tarihli eyleme dair daha geniş haberlere yer verilmiştir. Buna göre Kocaeli'nde DİSK'e bağlı faaliyet gösteren Rabak, Türk-Kablo, Eternit, Aygaz, Demirel, Varil, Bastaş ve Çelik Halat Fabrikaları işçileriyle, diğer tesislerde çalışmakta olan işçiler "fiili direnişe" başlamışlardır. Rabak ve Aygaz'a mensup işçilerin ayrıca "sessiz bir yürüyüş" yaptıkları da bildirilmiştir. (Türkyolu Bizimşehir, 16 Haziran 1970, s:1). Gazete, işçi gruplarının İzmit Çocuk Parkı'nda birleştiği ve burada bir miting yaptıkları ve katılan sayısının 700 civarında olduğunu da kaydetmiştir. (Türkyolu Bizimşehir, 16 Haziran 1970, s:1). "Hürsöz" gazetesinin verdiği bilgiye göre sabah Gebze'de boykotlar başlamış, Tütüncüçlük'teki Aygaz tesisleri işçileri karayolundan şehre doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Yer yer yol kenarındaki fabrikaların işçilerinin katılımıyla büyüyen işçilerin eylemi Demiryolu Caddesi'ni geçtikten sonra "Amerikan aleyhtarı bir harekete" bürünmüştür. (Hürsöz, 16 Haziran 1970, s:1). Kocaeli'nde yürüyüşe geçen ve İzmit'deki 20'den fazla fabrikanın işçilerinin katıldığı belirtilen toplantıda katılımcılar tarafından Türk-İş'in "sarı sendika"<sup>4</sup> olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca Kocaeli'deki işçi eylemlerine Pirelli ve Good Year gibi iki önemli lastik fabrikası işçilerinin katılmadığı haberi de önemli bir detay olarak basında yer bulmuştur. (Cumhuriyet, 16 Haziran 1970, s:7). Öztürk'e göre Lastik-İş Sendikası Kocaeli Şubesi idarecileri bu fabrikaların

işçilerinin yürüyüşe katılmalarını önlemişlerdir. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:88).

15 Haziran Pazartesi günü Kocaeli'ne bağlı ilçelerde de işçiler sendikalarla ilgili yasa tasarısını protesto etmişlerdir. Kocaeli'ndeki eylemler üç koldan ilerlemiştir. Bir kol Gebze ve Dilovası gibi İstanbul'a yakın konumdaki yerlerden yola çıkan işçilerden, ikinci ve üçüncü kollar merkezde İzmit'in doğu ve batısındaki ilçelerden gelen işçilerden oluşmuştur. (Türkiye'nin 1960'lı Yılları, 2017, s:695). Gebze'de çıkan "Körfez'deki ayrıntılara göre sabah saatlerinde iş bırakan Arçelik'e bağlı işçiler Pimaş, Tezsan, Hisar, Doğu Galvaniz, Chrysler Makine Takım fabrikaları işçileriyle birleşerek Ankara-İstanbul asfaltındaki trafiği kesmişler ve araçlara yol vermemişlerdir. Daha sonra işçiler bayrak ve dövizlerle Gebze istikametine doğru yürüyüşe geçerek AEG-ETİ Fabrikası önünde bu fabrika işçileriyle birleşerek eyleme devam etmek istemişlerdir. (Körfez, 16 Haziran 1970, s:1). Cumhuriyet Senatosu'nda gündem dışı konuşan İstanbul Senatörü Osman Gümüšoğlu, İstanbul'dan Ankara'ya karayoluyla gelirken DİSK'li işçilerin yolu kapattıklarını gördüğünü ve Pendik-Kocaeli arasında araçların "birbirine girmiş" durumda olduklarını söylemiştir. Gümüšoğlu, eylem nedeniyle Adana'dan İstanbul'a yaş meyve-sebze taşıyan araçların da yolda kaldıklarını; kendisi gibi çocuklarını okul sınavlarına götürmek isteyen ana babaların alıkonulduğunu, devlet dairelerinde işi olanların da yolda kaldıklarını söylemiş ve ayrıca bir ambulansın o kargaşalıkta İstanbul'a hastaneye ulaşma gayretinde olduğunu da sözlerine eklemiştir. (Cumhuriyet Senatosu Tutanakları, 16.061970, s:315). Gösteriler sırasında Kocaeli'nden İstanbul'a doğru yürüyüşe geçen fabrika işçileri havadan keşif uçakları tarafından, karadan da polis birlikleri tarafından takip edilmiştir. (Cumhuriyet, 16 Haziran 1970, s:1). AP'yi desteklediği bilinen<sup>5</sup> "Tercüman"a göre Gebze'deki fabrika işçilerinin çoğu DİSK'e bağlı olmadıkları halde eyleme katılmaya zorlanmışlardır. Gebze'deki eylem sırasında bir yolcu otobüsünün camlarının işçiler tarafından kırıldığı da kaydedilmiştir. (Tercüman, 16 Haziran 1970, s:1). Gazete haberlerinde 15 Haziran günü Kocaeli'nde yürüyüşe katılan işçi sayısının "tahminen 4 bin kişi olduğu ve büyük çoğunluğunu Arçelik Fabrikası işçilerinin oluşturduğu" da yazılmıştır. (Körfez, 16 Haziran 1970, s:2). Türk Kablo Fabrikası'nda çalışan işçi Emin Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre 15 Haziran'da 20 civarında işyerinden toplam 6-7 bin civarında işçi eylemlere katılmıştır. (Aydın, 2020, s:372).

1970 Haziran ayında Kocaeli'nde Türk Kablo Fabrikası'nda çalışan dönemin tanıklarından Sırrı Öztürk, o gün Yarımca tarafından yürüyüşe geçen

<sup>3</sup> Yayın hayatına 1921 yılında başlayan "Türkyolu" gazetesi, 1962 yılında "Bizimşehir" gazetesiyle birleşerek, "Türkyolu Bizimşehir" adıyla yayınlanmıştır. Sedat Şimşek, Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002), (2007), Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

<sup>4</sup> Sarı sendikacılık tabiri "işçi hak ve çıkarlarını sermayeyle uzlaşarak işverene satma üzerine kurulu, işveren güdümlü sendikacılık anlayışı" olarak tanımlanmıştır. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s.568.

<sup>5</sup> Gazete ilk kurulduğu dönemde DP, 1961 yılından itibaren de AP'yi desteklemekteydi. M. Orhan Bayrak, Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993) (1994), Küll Yayınları.

işçilerin tezahüratı üzerine kendilerinin de yürüyüş koluna katıldığını, hatta o sırada fabrikada çalışan Finlandiyalı idarecilerin “demokratça” bir tavır takındıklarını ve yürüyüşe katılmayanlara, “Niçin arkadaşlarınızdan ayrılıyorsunuz? Siz de katılın” dediklerini anlatmıştır. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:88). Kocaeli’nde 15 Haziran günü yapılan işçi eylemlerinde “birkaç yer dışında polisin yürüyüşe engel olmadığı, birkaç küçük olay haricinde yaralama yahut tahrip hadiseleri yaşanmadığı” görülmüştür. Günaydın’ın haberine göre ilk gün Kocaeli’nde direnişe geçen fabrika sayısı 20’dir. (Günaydın, 16 Haziran 1970, s:7). DİSK’ten yapılan açıklamada ilk gün 115 işyerinde toplam 75 bin işçinin, yürüyüş ve gösterilere katıldığı açıklanmıştır. (Milliyet 1970, s:94). Açıklamadaki rakamlar İstanbul ve Kocaeli bölgelerini birlikte kapsamaktaydı. Eylemlerin birinci gününde Kocaeli ve civarında işçi gösterileri sırasında asayiş sorunları yaşanmamış ve eylemler güvenlik güçlerinin müdahalesi olmadan sona ermiştir.

Kocaeli’nde işçi eylemleri 16 Haziran Salı günü de devam etmiştir. İkinci gün Kocaeli bölgesindeki işçi eylemlerinin en önemli yönü İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Semih Sancar’ın ilk günkü eylemlerden sonra şehre gelerek, askeri ve mülki yetkililerle bir toplantı yapmış olmasıdır. (Türkyolu Bizimşehir, 17 Haziran 1970, s:1). Toplantının ana amacının yeni bir yürüyüşü engellemek olduğu da kaydedilmiştir. Toplantıya katılan Kolordu Komutan Vekili Tümgeneral Celil Gürkan, olası işçi eylemlerine karşı alınacak önlemler çerçevesinde askeri birlikleri hazır hale getirdiğini belirtmiştir. (Gürkan, 1986, s.191.) 16 Haziran günü işçi olaylarının devamının önlenemediği görülmüştür. Ayrıca Edirne’den Ankara’ya gelen Gençlik ve Spor Bakanı İsmet Sezgin’in aracını Çayırova’da durduran işçiler Sezgin’i de yürüyüşe davet etmişlerdir. Aracıdan inmeden işçilerle görüşen Sezgin, AP iktidarı olarak işçiden yana olduklarını; emekliliğe %70 zam veren kanunun kendileri tarafından çıkarıldığını ve yeni yasanın da işçi yararına olduğunu söylemiş ve bazı işçiler tarafından alkışlanmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 17 Haziran 1970, s:1). Sezgin böylece AP iktidarının işçi haklarından ve maaşlarının iyileştirilmesinden yana olduğunu Kocaeli bölgesi işçilerinden bazılarına anlatmaya çalışmıştır. Ancak bu söylemin ne derece etkili olduğu kuşkuludur, çünkü eylemler sona ermemiştir. Bu arada 1970 yılı Mayıs ayında kurulan Kocaeli Devrimci İşçi Köylü Birliği, 16 Haziran günü işçilere dağıtılmak üzere bir bildiri hazırlamıştı. Bu bildiri de yürüyüş esnasında işçilere dağıtılmıştır. (Aydın, a.g.e., ss:495-496).

16 Haziran günü düzenlenen gösterilere Kocaeli’nde 7 bin işçinin iştirak ettiği bildirilmiştir. (Cumhuriyet, 17 Haziran 1970, s:7). Yerel basına göre ilk gün direnişe katılmayan Good-Year ve Pirelli Lastik Fabrikaları işçileri de bu kez eyleme katılmışlardır. (Türkyolu Bizimşehir, 17 Haziran 1970, s:1). Maden-İş üyesi işçilerin Pirelli Fabrikası’na girmelerinden ve bir saat kadar işçileri eylemeye katılmaya zorlamalarından sonra bu fabrika

işçilerinin bazılarının eyleme katıldıkları, aynı zorlamanın Good-Year işçilerine de yapıldığı öne sürülmüştür. (Hürsöz, 17 Haziran 1970, s:1). Dönemin tanıklarından Çelik Halat Fabrikası temsilcisi İlyas Bayrak, hem Pirelli ve hem de Good Year Fabrikası’nda kendilerine talimat gelmediği için çalışmaya devam eden işçilerle görüştiklerini ve onları dışarı çıkartarak eyleme katılmalarını sağladıklarını ifade etmiştir. (Aydın, a.g.e., ss:496-497). Bayrak’ın ifadesine göre Good Year Fabrikası’na işçilerin girmesini önlemek isteyen subayla bir tartışma yaşanmışsa da işçiler barikatları aşmayı başarmıştır. (Aydın, a.g.e., s:497). Dolayısıyla eyleme katılan işçilerin, çalışan işçileri de yanlarına katılmaya ikna etmeleri muhtemelen eylemci sayısını çoğaltarak direnişin gücünü arttırmaya yönelik bir tutumdur.

Merkezde bu gelişmeler yaşanırken Köseköy’den 3 bin işçinin yürüyüşe geçmesiyle beraber beş yerde barikat kurarak işçilere engel olmak isteyen askeri birlikler ve jandarma komandoları başarılı olamamışlardır. (Cumhuriyet, 17 Haziran 1970, s:7). Eylemde Çayırova-Köseköy yolu tamamen trafiğe kapatılırken, Kocaeli bölgesinde faal olan 14 işyerinde çalışmaların tamamen durduğu ve emniyet güçlerinin bütün gün şehirde sıkı önlemler aldığı da kaydedilmiştir. (Türkyolu Bizimşehir, 17 Haziran 1970, s:1). Kocaeli merkeze yaklaşırken, şehirde bulunan İçişleri Bakanı Menteşeoğlu’nun “işçilerin şehir merkezine girmelerinin önlenmesi” talimatına rağmen sonuç alınamamıştır. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:91). Nitekim barikatları aşan işçiler şehir meydanına gelerek Demirel Hükümeti’ni istifaya davet etmişler ve Atatürk Anıtı önüne gelerek burada saygı duruşunda bulunarak, İstiklâl Marşı’nı söylemişlerdir. (Cumhuriyet, 17 Haziran 1970, s:7). Bir ara Neşet Demircan adlı bir işçi gözaltına alınmışsa da işçilerin Emniyet’e doğru yürümek istemeleri üzerine serbest bırakılmıştır. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:91). Kocaeli’deki gösteriler sırasında Vali Hüseyin Meydanoğlu Gölcük’teki Kuvvet Komutanı Orgeneral Kemal Kayacan’a “askerlerin sert müdahalesi” talimatı verilmişse de Kayacan’ın bunu “duymadığı” gerekçesiyle yerine getirmediği de ileri sürülmüştür. (Bilget, 2002, s:67). Gürkan da aynı şekilde İstanbul’dan İçişleri Bakanı Menteşeoğlu’nun kendisine “işçilerin gerekirse zor kullanarak dağıtılması” emri verdiğini belirtmiştir. Buna rağmen bu yönde hareket etmediğini de ifade eden Gürkan, 16 Haziran günü Kocaeli merkezde bu sayede eylemlerin olaysız sona ermesini sağladığını da ileri sürmüştür. (Gürkan, a.g.e., s.193 ve 196.)

Kocaeli merkezde eylemler devam ederken Gebze’de de AEG, Çivi ve Tırpan Fabrikaları’nda çalışan 2 bin işçi sabah saatlerinde işbaşı yapmadan çarşıdan geçmişler, saygı duruşu ve İstiklâl Marşı sonrasında Ankara Asfaltı’na çıkıp İstanbul istikametine yürüyüşe geçmişlerdir. (Cumhuriyet, 17 Haziran 1970, s:7). Askeri birliklerin fabrikaların önlerinde önlem aldıkları görülmüş; (Günaydın, 17 Haziran 1970, s:6). Buna rağmen civardaki fabrika çalışanların katılımı ve Oto-San Fabrikası önünde toplanan binlerce işçinin de iştirakiyle

Gebze'den yola çıkan katile İstanbul'da Kadıköy tarafında güvenlik güçlerinin müdahalesiyle karşılaşmıştır. Önce Üsküdar ve sonrasında da Kadıköy iskele meydanında yine güvenlik güçleriyle çatışma yaşanmıştır. (Cumhuriyet, 17 Haziran 1970, s:7). Gebzeli işçilerin Bağdat Caddesi'den geçerken bazı otomobilleri tahrip ettiği; bazı apartmanların camlarını kırdıkları da kaydedilmiştir. (Milliyet 1970, s:96). Dolayısıyla İstanbul'daki olaylı gösterilerde Gebzeli işçilerin de yer aldığı anlaşılmıştır. Nitekim bu olaylar sonunda biri polis, üçü işçi ve biri de sivil vatandaş olmak üzere toplam 5 kişi yaşamını yitirmiş; 200'e yakın kişi de yaralanmıştır. (Arınır, Öztürk, a.g.e., s:92). Sonuç olarak DİSK tarafından "barışçıl" bir eylem olarak planlanan 15-16 Haziran eylemleri kontrolden çıkmış ve işçilerin zaman zaman emniyet güçleriyle karşı karşıya geldiği bir sürece dönüşmüştür. (Gevgilili, 1973, s:129). 15-16 Haziran işçi olayları, "genel siyasal grev türünün en çarpıcı örneklerinden" birisi olarak değerlendirilmiştir. (Güzel, a.g.e., s:221).

16 Haziran günü Kocaeli'nde işçi eylemlerini bir de TÜRK-İŞ'in yayın organındaki haberlerden izlemek gereklidir. TÜRK-İŞ Dergisi'ne göre "DİSK'e bağlı 20 işyerinde çalışan işçiler yürüyüşe geçmişler ve ellerinde taş ve sopalar olduğu halde Ankara asfaltına çıkmışlardır". Dergide ayrıca "Kocaeli Valisi Hüseyin Meydanoglu'nun olay çıkmasını önlemek için ordudan yardım istemesi üzerine askerî birliklerin önlem aldıkları" da bildirilmiştir. Haberde işçilerin Ankara-İstanbul asfaltında 3.5 saat yürüdükleri, bazı yerlerde barikatları aştıkları ve sonrasında İzmit'te dağıldıkları kaydedilmiştir. (TÜRK-İŞ, Haziran 1970, s:5). Aslında Kocaeli'nde DİSK'e bağlı sendikacılar, TÜRK-İŞ'in hâkim olduğu yerlerde de işçileri eyleme katılmaya zorlamışlardır. Türkiye Çimento, Seramik, Porselen Sanayi İşçileri Sendikası Genel Başkanı Remzi Çakar'ın anlattıklarına göre 16 Haziran günü 7 bin işçinin çalıştığı SEKA'nın yanı sıra Petkim ve Tüpraş gibi yerlerden eyleme katılım sağlanması istenmişti. TÜRK-İŞ'in bu fabrikalar önünde barikat koyarak işçilerin çıkmasını engellemesi üzerine SEKA'ya deniz tarafından sandallarla giren işçiler, buradaki çalışanları dışarı çıkartarak eyleme katılmalarını sağlamışlardır. (Aydın, a.g.e., ss:498-499).

Kocael ve İstanbul'daki işçi eylemleri geniş çapta yankı bulduğu için hadiselerle dair siyasilerin ve sendikaların ilk değerlendirmelerine değinmekte yarar vardır. Başbakan Süleyman Demirel, gelişmeler hakkında Cumhurbaşkanı Sunay'a bilgi verdiğini söylemiş ve ilk gün sorunsuz geçen gösterilerde sonraki gün meydana gelen olayların "esef verici" olduğunu ifade etmiştir. (Hürriyet, 17 Haziran 1970, s:11). Muhalefet lideri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de olaylara dair Meclis'te yaptığı değerlendirmede, "Bu büyük kitlenin harekete geçmesinde hiç haklı taraf yok mudur? Haklı taraf yoktur diye sabit hükümle adalet aranmaz" demiştir. (Cumhuriyet, 18 Haziran 1970, s:1). İnönü böylece iktidar partisinin tek yanlı bakış açısıyla meseleye doğru teşhis konulamayacağını vurgulamıştır. CHP Genel

Sekreteri Bülent Ecevit, Meclis'e gelen tasarinın sendika hürriyetini sınırlayan kısmının 1961 Anayasası'na aykırı olduğunu ve Merkez Yürütme Kurulu'nun bu hususta milletvekillerini uyardığını söylemiştir. (Milliyet 1970, s:103). Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ise görüşlerini "İşgal, tahrip, oturma, iş yavaşlatma gibi kanun dışı usullere başvuran DİSK tehlikeli bir mecraya girmiştir. Bu maceracıların karşısındayız" sözleriyle anlatmıştır. (Hürriyet, 17 Haziran 1970, ss:1-11). TÜRK-İŞ'in bildirisinde işçilerin tahriklere kapılmamaları istenmiş, Meclis'teki düzenlemenin işçilere daha güçlü bir sendikacılık düzeni getireceği savunulmuştur. (TÜRK-İŞ, Haziran 1970, ss:5-6). DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler ise Parlamento'daki tasarıları protesto amacıyla harekete geçtiklerini ve bu tasarıların geri çekilmesini istediklerini ifade etmiştir. (Hürriyet, 17 Haziran 1970, s:11). İşadamı Vehbi Koç ise 1971 yılında dönemin Başbakanı Nihat Erim'e gönderdiği bir mektupta 15-16 Haziran işçi olaylarını kısaca şöyle yorumlamıştır: "...işçi-işveren münasebetleri şimdiye kadar ekonomik yönden değil, politik yönüyle mütalaa edilmiştir...[işçilerin] işi yavaşlatmaları... güya kanunlar yasaklamaktadır... Fakat, bunlar resmî mercilerde ancak 15-16 Haziran ayaklanmalarından sonra kısmen tepki gösterebilmiştir. [görebilmiştir.] (Nihat Erim Arşivi, Tasnife Girmemiş Özel Evrak). Bu ifadeler sermaye çevrelerinin 1961 Anayasası'nın işçilere tanıdığı hakların bir kısmının yorumlanış biçiminden duyduğu rahatsızlığı yansıtması açısından kayda değerdir. Koç'un 15-16 Haziran'ı bir "ayaklanma" şeklinde tanımlaması da o dönemde sağ kesimlerdeki değerlendirmelerle eşdeğerdir. Nitekim AP Hükümeti'ne göre 15-16 Haziran işçi olayları bir "ihtilal provası" niteliği taşımaktaydı. (Demirel, 2013, s:62).

### **Sıkıyönetim İlanı Kararı ve Kocaeli'nde Sıkıyönetim Uygulamaları**

Kocaeli'ndeki bazı gazetelere yansıyan ilk haberlerde olaylardan dolayı bir sıkıyönetim ihtimalinden söz edilmekle beraber Başbakan Süleyman Demirel'in buna taraftar olmadığı vurgulanmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 17 Haziran 1970, s:1). Arcayürek'e göre 1965'te ilk iktidara geldiği dönemden beri sıkıyönetime başvurmayan Demirel, işçi eylemleri sonucunda bu kararı almak zorunda kalışından rahatsızlık duymuştur. (Arcayürek, a.g.e., s:326). Ne var ki, 15-16 Haziran işçi eylemlerinde can kayıplarının yanı sıra özellikle İstanbul'da asayişin önemli ölçüde bozulması üzerine toplanan Bakanlar Kurulu, 16 Haziran Salı günü saat 21'den itibaren başlamak üzere İstanbul ve Kocaeli'nde bir ay süreyle sıkıyönetim ilanı kararı almıştır. (Hürriyet, 17 Haziran 1970, ss:1-11). Kararın gerekçesinde "...İstanbul ve Kocaeli illerinde önceden yapılan tahrik ve alınan tertipler sonunda vukubulan hadiselerin yatıştırılması sırasında devlet kuvvetlerine karşı mukavemet ve âmme tesislerini tahrip şeklinde tezahür eden hareketler bir ayaklanma mahiyetini almış bulunduğundan..." ifadesi yer almıştır. (Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon No: 03018, Kutu No: 61, Dosya Gömleği No: 41, Sıra No: 11). Sıkıyönetim kararının hemen



ardından Sıkıyönetim Komutanlığı'na 1.Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay atanmıştır. (Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon No: 03011, Kutu No: 1, Dosya Gömleği No: 354, Sıra No: 16). Atama sonrasında Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Kemal Atalay imzasıyla yayınlanan ilk bildirimde şu hususlara dikkat çekilmiştir: “Gece saat 21:00’den sonra sokağa çıkma yasağı konmuş, basın organlarının, derneklerin ve siyasi partilerin kışkırtıcı hareket ve neşriyatta bulunmaması istenmiştir.” (Doğuş, 17 Haziran 1970, s:1). Ayrıca ruhsatlılar da dahil olmak üzere silah taşıma yasağı getirilmiş ve patlayıcı madde işiyle uğraşanların bunlara dair sevk miktarlarını 48 saat içinde bildirmeleri istenmiştir. Atalay’ın imzasıyla yayınlanan 3 numaralı tebliğde “Kocaeli merkezyle Gebze’de akşam saat 21 ile sabah 05 arası sokağa çıkma yasağı” olduğu vurgulanmış ve “kamu hizmeti gören personele özel belge verileceği için hizmetlerin aksamayacağı” ifade edilmiştir. (Hürsöz, 18 Haziran 1970, s:1). 5 numaralı tebliğde de Kocaeli merkez ve Gebze ilçesinde “her türlü gösteri yürüyüşleri, kapalı ve açık yerlerdeki toplantılar ikinci bir emre kadar men edilmiştir” denilmiş ve ayrıca her türlü cemiyet ve sendikaların toplantılarının Sıkıyönetim Komutanlığı iznini bağlı olduğu bildirilmiş, kahvehane, birahane, tiyatro, sinema gibi mekânların saat 05 ile 21 arasında faaliyet gösterebilecekleri bildirilmiştir. (Hürsöz, 18 Haziran 1970, s:1). Sıkıyönetim ilanına karşın Gebze’deki bazı işyerlerinde eylemlerin sürmesi üzerine Sıkıyönetim Komutanlığı bu kez sendikalara 7 sayılı bildiri göndermiştir. Bu bildiri “Bazı fabrikalarda işbaşı yapmak isteyen işçilere engel bulunduğu, yahut iş yavaşlatma eylemi yaptıklarından... çalışma hürriyetini engellemek isteyen sendika temsilcileri hakkında kanuni kovuşturma yapılacağı...” ifade edilmiş ve bilhassa yasa dışı hareketlerden kaçınılması, ayrıca vardiya usulü çalışan işyerlerinde çalışma saatlerinin sokağa çıkma yasağına göre belirlenmesi istenmiştir. (Körfez, 19 Haziran 1970, ss:1-2). Sıkıyönetim ilanından sonra Kocaeli valisi Hüseyin Meydanoğlu da bir bildiri yayınlamıştır. Valinin yayınladığı bildiri sıkıyönetim kararının “belediyelere bağlı bucaklara ve kırsal kesimde yaşayanlara kadar duyurulması” istenmiştir. (Hürsöz, 18 Haziran 1970, s:1). Ayrıca 19 Haziran günü Kocaeli ve İstanbul’da sıkıyönetim idaresi bütün grevlerin ertelendiğini duyurmuştur. (Güzel, a.g.e., s:222).

Sıkıyönetim ilanından sonra Kocaeli bölgesinde ilk uygulamalar, alınan önlemler ve günlük hayatın devamının sağlanmasına dair tedbirlere değinmekte yarar vardır. Yerel gazetelerde ilde asayiş ortamının sağlandığı ve hayatın normale döndüğü yazılmıştır. Haberlerde asayişle ilgili olarak “Kocaeli Emniyeti’nde sorgulamalar yapıldığı” ve “bunların sonucunda suç işleyenlerin tespit edilmesi halinde Sıkıyönetim Mahkemesi’ne verilecekleri” belirtilmiştir. Eylemlerin ardından “direnişçi işçilerin çoğunun” işbaşı yaptıkları da bildirilmiş ve işçilere engel olmaya kalkanlara hemen soruşturma açılacağı da kaydedilmiştir. Haberlere göre SEKA fabrikasıyla, şehrin diğer fabrikalarında da emniyet tedbirleri arttırılmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 18 Haziran

1970, s:5). Kocaeli basınında ayrıca emniyet güçlerince Maden-İş Sendikası’nda arama yapılırken, sıkıyönetimle beraber Kocaeli’nde hırsızlık olaylarının “kesildiği” de bildirilmiştir. Maden-İş Sendikası’nda yapılan aramada ele geçen bazı gazete, broşür ve bildirilerden söz edilmiş, ifadeleri alınan sendika temsilcileri ise evlerine gönderilmişlerdir. (Türkyolu Bizimşehir, 19 Haziran 1970, s:6). Sendika temsilcilerinin gözaltına alınmadan serbest bırakılması Maden-İş Sendikası’nda yapılan aramada yasa dışı bir unsura rastlanmadığını göstermektedir. Basında “doğrulanmayan bazı gelişmeler de olduğu ve bunların kesinlik kazanması için İzmit’teki sıkıyönetim makamlarının hazırlayacakları bültenin beklendiği” de yazılmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 19 Haziran 1970, s:6). Bu tutum basında yayılan türlü haberlere karşı bir önlem olarak değerlendirilebilir. TÜRK-İŞ’in yayın organında Kocaeli’nde olaylarla ilgili olarak DİSK’e bağlı sendikalarda yapılan aramaların sonunda 50 kişinin gözaltında olduğunu kaydedilmiştir. (TÜRK-İŞ, Haziran 1970, s:8).

Kocaeli’nde iş hayatının normale dönüşüne ilişkin haberlerde ilk göze çarpan husus, 15-16 Haziran olaylarına katılan Good Year, Pirelli, Rabak, Çelik Halat, Arçelik, AEG Eti gibi fabrika işçilerinin “işlerinin başında oldukları” da vurgusudur. (Türkyolu Bizimşehir, 19 Haziran 1970, s:1). Böylece şehirde sıkıyönetim uygulamalarının sonuç verdiği anlaşılmaktadır. Sokağa çıkma yasağı saatlerinde Anadolu’dan gelen araçların Köseköy’de, İstanbul’dan gelen araçların da Haydarpaşa’da bekletilmeleri de önemli bir ayrıntıdır. Kocaeli ve Gebze’de sıkıyönetim günlerinde hizmetlerin aksamadığı, acil durumlar karşısında da resmî görevlilerin gereken hassasiyeti gösterdikleri de basına yansıyan haberler arasındadır. (Türkyolu Bizimşehir, 19 Haziran 1970, s:1). Sıkıyönetimin ardından Kocaeli bölgesinde işleyen vapurların seferlerinde yeni bir düzenleme yapılmasına gerek görülmuş ve pazarları uygulanan yaz tarifi iptal edilirken, diğer günlerde İzmit’ten saat 19.30’da ve Karamürsel’den 19:45’de hareket eden vapur seferleri kaldırılmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 18 Haziran 1970, s:5).

Kocaeli basınında sıkıyönetim sonrasında asayişin temin edildiği ve eylemlere katılan 23 kişinin nezaret altında sorgulamasının devam ettiğine dair haberlere yer verilirken, sokağa çıkma yasağı saatlerinin yeniden düzenlenerek 23-04 arasına çekilmesi memnunlukla karşılanmıştır. (Türkyolu Bizimşehir, 20 Haziran 1970, ss:1-6). Sıkıyönetimden sonra hemen uygulamada yeni düzenlemelere geçilmesi dikkat çekerken, yakında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç’ın bölgeyi ziyaretinin beklendiği de bildirilmiştir. Nitekim Tağmaç, beraberinde kuvvet komutanları da olduğu halde 22 Haziran 1970 günü öğle saatlerinde Gölcük’e gelmiştir. (Doğuş, 23 Haziran 1970, s:1). Kocaeli bölgesinde askerî tesislerde teftiş ve denetlemelerde bulunan Tağmaç ve kuvvet komutanlarının bir yıl kadar sonra 12 Mart Muhtırası’nı vererek Demirel Hükümeti’ni istifaya zorladıkları düşünülürse, 15-16 Haziran işçi



olaylarının aslında ordu içinde rahatsızlık yarattığı ve hadiselerin meydana geldiği şehirlerden Kocaeli’nde durumu yerinde tetkik etmek ihtiyacı duydukları düşünülebilir. Nitekim sonraki dönemlerde 15-16 Haziran işçi olayları, 12 Mart Muhtırası’na giden sürecin “kırılma noktası” olarak nitelenecektir. (Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, 2013, s:69).

### 15-16 Haziran İşçi Olaylarına Dair Kocaeli Basınının Değerlendirmeleri

Sendikalara ilişkin yeni düzenlemeyi protesto amacıyla 15 Haziran günü başlayan ve can kayıplarıyla birlikte 16 Haziran günü akşam saatlerinde sıkıyönetim ilanı ile sonuçlanan olaylar Kocaeli basını tarafından yakından izlenmiştir. Olayları çeşitli boyutlarıyla değerlendiren gazetelerden bazıları AP iktidarını ve yapılmak istenen değişiklikleri desteklerken, DİSK’i destekleyen bazı yayın organları olayları farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. “Hürsöz”de Ali Şeci Tomasoğlu, DİSK’i suçlayan ifadelerle dolu makalesinde 1970 Türkiye’de bini aşkın sendika olduğunu belirterek, bunları “tabela sendikası” olarak nitelemiştir. Tomasoğlu’na göre “siyasi ihtiras, sapık ideoloji, kapris ve şahsi menfaat” kimi sendikalara hakim olmuştur ve buralarda işçilerin çıkarları yerine “sendika yöneticilerinin çıkarları” söz konusudur ve “274 ve 275 sayılı Kanunlarda yapılan değişiklik işçinin lehinedir.” (Hürsöz, 1970, 23 Haziran, s:1.). Yazar, DİSK’i açıkça “hedefe oturttuğu” makalesinde bu kuruluşu “sözde devrimci” olarak nitelemiş, işçilerin çıkarlarını savunmayan ve bünyesinde “tescilli komünistlere” yer veren bir yapı olarak değerlendirerek, “onun solcu militanları kendisine bağlı sendikaları yanlış yola sevk etmek suretiyle ayaklandırmışlar...” tespitinde bulunmuş ve Parlamento’da muhalefetin de desteğini alan bu yasa değişikliğinin işçilerin çıkarına olduğunu savunmuştur. (Tomasoğlu, *a.g.m.*, ss:1-2.).

Kocaeli’nde çıkan “Körfez” gazetesinde de hadiselerden DİSK’i mesul tutan değerlendirmeler yapılmıştır. Stajyer avukat İlter Özdemir, olaylara ilişkin makalesinde, “kaba kuvvetin DİSK tarafından yönetildiği malumdur...” tespitinde bulunmuş ve sonrasında da Meclisteki tasarının aslında “yenilikçi” bir özellik taşıdığı savunulmuştur. (Körfez, 16 Haziran 1970, s: 1.). Yazar, değerlendirmesinde “değişikliğin işçiler arasında çoğunluğa sahip olmadığını savunduğu DİSK’i çökerteceğini” ifade etmiştir. Ne var ki, Özdemir’in değinmediği husus, DİSK’in yasa tasarısına karşı çıkış nedeninin “işçileri tek yasaya mahkûm etmek” ve “DİSK’i yok etmek” için hazırlandığı savıdır. Aynı yazar bir başka makalesinde de DİSK’i “şuursuz bir topluluk” olarak tanımlamış, Türkiye’de bir “Bolşevik ihtilali” provası yapıldığını savunmuş, işçilerin “neden yürüdüklerini bilmediklerini” de ileri sürmüştür. (Körfez, 19 Haziran 1970, s:1.). İlter Özdemir’in açık şekilde işçileri “cahil” olmakla itham ettiği bu satırların devamında bu kez eleştirilerini Türkiye Radyo Televizyon Kurumunu’na (TRT) yönelterek, TRT’nin yayınlarında yasanın getireceği yeniliklerden hiç söz edilmediğini vurgulamıştır. Ayrıca

DİSK’e bağlı sendikaları “işçinin parasını cebe indirmekle” ve “dolandırıcılıkla” da suçlayan yazar, “...Ne yazık ki Türkiye’de S[sendikacılık] da böyle yürütülmektedir. Bu durumun düzeltilmesinde geç bile kalınmıştır” değerlendirmesinde de bulunmuştur. (Körfez, 19 Haziran 1970, s:1.). “Körfez” de DİSK’i itham edici görüşleriyle dikkat çeken İlter Özdemir’in bir hukuk adamı olduğu düşünülürse, öne sürdüğü savları belgelendirmeden ortaya atması son derece dikkat çekicidir.

“Doğuş” gazetesinde olayların hemen ertesinde çıkan bir yorumda yeni düzenlemenin DİSK’in etki alanını sınırlayıp, TÜRK-İŞ’e yeni alanlar açacağı için sendikacılıkta bir “tröstleşme” getireceğinden söz edilmiş; ancak yasanın Parlamento’dan çıkması sonrası DİSK’li sendikaların “öfkeye kapılarak kamuoyu önünde haklıyken, haksız duruma düştükleri” belirtilmiş ve Ankara-İstanbul karayolunun kapatılması, araçların tahrip edilmesi, güvenlik güçleriyle çatışmalar gibi eylemlerin bunun kanıtı olduğu savunulmuştur. Özkaya, B. (Doğuş, 17 Haziran 1970, s:1.). Yazar Birsen Özkaya, “Anayasa Mahkemesi’nden dönmesi muhtemel olan düzenlemeden dolayı anarşiden yana olan fırsatçılara göz açtırılmamasını” da isteyerek, “Kanun ışığı altında yapılacak her türlü müdahale ve uyarılarda haklı olduklarına inandığımız işçilerimizin yanındayız” ifadesiyle görüşünü belirtmiştir. (Özkaya, *a.g.m.* s:2). Ömer Kabataş’ın değerlendirmesinde ise 15-16 Haziran olaylarının Türk tarihinin en büyük işçi eylemlerinden birisi olduğundan söz edilerek, işçilerin güvenlik güçleriyle çatışmak zorunda kaldıkları savunulmuştur. Meselenin bu yönüne takılmamak gerektiğini ve eylemin “anarşist” olarak nitelenemeyeceğini öne süren Kabataş, çıkan olayların tasvip edilemeyeceğini; fakat bunun bazı sıkıyönetim destekçilerinin tertibi olabileceğini de kaydetmiştir. Kabataş, Ö. (Doğuş, 20 Haziran 1970, s:1.). Kabataş, bir başka makalesinde ise çıkartılmak istenen düzenlemeyle “...siyasî iktidarların müsaadesi nisbetinde Türkiye’de sendikacılık yapılacaktır...” diyerek, Batı’daki sendikal örgütlerin de “Türkiye’de işçi haklarının zedeleneceği” görüşünde olduklarını savunmuştur. Kabataş, Ö. (Doğuş, 30 Haziran 1970, s:2.).

Kocaeli’nin önemli yayınlarından “Sesim” dergisi de 15-16 Haziran işçi olaylarına dair değerlendirmelere sütunlarında yer vermiştir. Dergide öncelikle çalışanların haklarının “kutsallığından” ve düzenlemenin anayasaya aykırılığından söz edilmiş ve sonraki satırlarda da “Ama... şiddet metotlarına da o derece karşıyız” denilmiştir. (Sesim, 20 Haziran 1970, s:10). Türkiye’yi kamplara ayırmak isteyenlere fırsat tanınmaması gerektiğinden de söz edilen makalede, tüm vatandaşlara şu uyarıda bulunulmuştur: “Artık hepimizin aklımızı başımıza toplamamız gerekiyor... Bir avuç aşırı solcu ile, bir avuç aşırı sağcının oyuncağı olmamalıyız...” (Sesim, 20 Haziran 1970, s:10). Dergide kaleme alınan baş makalede de olaylar özetle şöyle yorumlanmıştır: “...büyük çoğunluğu Kocaeli ve çevresindeki işçilerin sokağa yayılmaları[nın nedeni]... bu protestolar sonunda

Hükümetin karar değiştireceği [sanılmasındandır]... anarşi havası herkeste yarına karşı bir güvensizlik yaratmış ve bu hava iktisadi hayatımızı da önemli ölçüde etkilemiş...[tir.] (Sesim, 20 Haziran 1970, s:1). “Sesim”deki yorumda ekonomik zarardan söz edilmesi, Kocaeli ve civarındaki fabrikalarda üretimin iki gün boyunca büyük ölçüde durmasıyla ilişkilidir. Neticede DİSK’in yeni düzenlemeye karşı çıkmasıyla başlayan ve 15-16 Haziran işçi olaylarına neden olan yasanın sendikalarla ilgili olan kısmı Meclis’ten geçmiş olmasına rağmen 19 Ekim 1972 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. (Güzel, a.g.e., ss:223-224)

### Sonuç:

Osmanlı İmparatorluğu zamanında modern anlamda sanayileşmenin ilk adımlarının başladığı 19.yüzyıldan itibaren bir üretim merkezi olarak gelişmeye başlayan Kocaeli, Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde de sanayinin ve Türk ekonomisinin önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Başta İstanbul’a komşu olması gibi coğrafi konumla ilgili avantajlarının yanı sıra bir liman kenti olarak da gelişmeye müsait durumda olan ve bu tür faktörlerin etkisiyle yeni tesislerin kurulduğu Kocaeli sanayisi, sermaye çevrelerinin yatırımlarıyla büyümüş ve bunun bir sonucu olarak Kocaeli ve civarı önemli bir işçi nüfusunu da barındırmaya başlamıştır. Anayasadaki sendika ve grev haklarının etkisiyle hızla örgütlenen Kocaeli işçileri 1961 yılından 1970’e kadar geçen yaklaşık 10 yılda grev, iş bırakma, boykot gibi farklı yöntemlerle tepkisini ortaya koymuştur. Yani 15-16 Haziran olayları öncesinde bölgedeki işçilerin örgütlü şekilde hareket etmeye başladığı söylenebilir. Dolayısıyla böyle bir gelenekten gelen Kocaeli bölgesi işçilerinin AP iktidarının Meclise getirdiği “DİSK’i tasfiye etme” düzenlemesi olarak anılan tasarıya karşı da harekete geçmiştir. DİSK merkezinin “tasarıya karşı direnişe geçme kararı” Kocaelili işçiler arasında geniş ölçüde destek bulmuştur. İki gün devam eden eylemlere binlerce işçinin katılması bu desteğin bir göstergesidir.

Türkiye’de demokratik kazanımlar açısından 1961 Anayasası’nın önemli bir yeri olduğu kuşkusuzdur. Bu anayasayla tanınan sendikalaşma, grev ve lokavt gibi haklar aslında geçmişi Osmanlı Devleti dönemine uzanan işçi hareketlerinin ulaştığı aşamayı göstermektedir. Yeni anayasayla beraber işçiler arasında örgütlülüğün artması ve kurulmasından kısa süre sonra sol kesimde etkisini arttıran DİSK’in varlığı bilhassa sağ kökenli siyasetçilerin zaman zaman tepkisini çekmiştir. Aslında Meclise gelen 1970’teki düzenleme bizzat AP’li Çalışma Bakanı’nın tek sendika olarak TÜRK-İŞ’in kalacağını açıklamasıyla “antidemokratik” olarak nitelenmelidir. Çünkü dönemin siyasetçilerinin söyleminden de açıkça anlaşılacağı biçimde sağ siyasetle daha uyumlu gözükken TÜRK-İŞ’in etki alanını genişletip, DİSK’in etki alanını daraltarak solun sendikal temsil gücünü zaafa uğratmayı amaçlamıştır. Bu nedenle de “tek sesli sendikacılık” amaçlanmıştır. DİSK’in yasaya karşı çıkarak eyleme geçme kararı, Türkiye’yi yaklaşık 5 sene sonra yeniden sıkıyönetim ortamına sürüklemiştir.

Kocaeli’nde 15-16 Haziran işçi olaylarına katılanların sayısı yerel basında ilk gün 4 bin, ikinci gün 7 bin olarak verilmiştir. İki günde 10 bini aşkın işçinin yer aldığı eylemlerde yer alan işçi sayısındaki fark büyük ölçüde ilk gün işyerlerini terk etmeyen Pirelli ve Good Year gibi büyük fabrika çalışanlarının ikinci günkü eyleme katılmalarından kaynaklanmaktadır. Eylemlerde Arçelik Fabrikası gibi önemli tesislerin işçileri de yer almıştır. Dolayısıyla üretimin büyük ölçüde durduğu 15-16 Haziran günlerindeki işçi olayları aslında ekonomiye de zarar vermiştir. Üretimin ana faktörlerinden birisi işçi olduğuna göre Kocaeli ve çevresinde fabrikalarda çalışan binlerce işçinin iş bırakarak eylemlere katılması doğal olarak ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Kocaeli’deki lastik fabrikalarının 15-16 Haziran eylemlerinde önemli bir yönü vardır. AP yanlısı basında bu fabrikalarda çalışan işçilerin eyleme katılmaya zorlandıkları öne sürülmüşse de haberlerde bu konuda sarıh bir kanıt yahut bilgi verilmemiştir. Dönemin tanıklarının anlattıkları DİSK’li işçilerin bilhassa TÜRK-İŞ’in etkin olduğu SEKA ve Pirelli, Good Year gibi fabrika çalışanlarını işyerlerine kadar girerek eylemlere katılmaya zorladıklarını göstermektedir. Bu da lastik fabrikası işçilerinin eylemlere kendi istekleriyle katılmadıklarını ve bir anlamda iş bırakmaya zorlandıklarını göstermektedir.

Kocaeli merkezindeki işçi gösterilerinde güvenlik güçlerinin sıkı önlem aldıkları görülmüştür. Zaman zaman eylemcilerle güvenlik güçleri arasında gerilim yaşanmışsa bile Kocaeli’nde büyük ölçekli bir çatışmaya iki gün boyunca rastlanmamıştır. 16 Haziran günü Gebze’deki fabrikalarda çalışan işçilerin İstanbul’a geçerek, Anadolu yakasındaki gösterilere katıldıkları basında yer alan bilgiler arasındadır. 16 Haziran günü can kayıplarıyla sonuçlanan eylemlerin neticesi İstanbul ve Kocaeli gibi iki büyük sanayi şehrinde sıkıyönetim idaresine geçiş olmuştur. Sıkıyönetime geçiş kararında AP Hükümeti’nin 15-16 Haziran işçi olaylarını bir “ayaklanma” şeklinde değerlendirmiş olması etkili olmuştur. Bu yönüyle İstanbul bir tarafa bırakılırsa Kocaeli’nin Cumhuriyet tarihinde nadir rastlanan şekilde Anadolu’da örfi idareye geçilen tek il olma özelliği taşımaktadır. Kocaeli’nde sıkıyönetimin ilk günlerinde DİSK’e bağlı sendikalarda aramalar yapılmış ve bazı sendikacılar sorgulanmıştır. Dönemin en ilginç haberlerinden birisi de sıkıyönetime geçişle beraber Kocaeli’nde hırsızlık olaylarının kesilmesiyle ilgilidir. Doğal olarak sıkıyönetim temel hak ve hürriyetlerde geçici kısıtlamalara gidilmiş ve geceleri belirli saatler arasında sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Sokağa çıkma yasağı uygulamasının saatlerinin kısa zamanda azaltılması Kocaeli bölgesinde 15-16 Haziran işçi olaylarının fazla büyümemesi ve şiddet unsurunun İstanbul’a göre daha az olmasıyla ilişkilidir.

Kocaeli basını olayları TÜRK-İŞ yahut DİSK penceresinden değerlendiren yorumlara yer verildiği görülmüştür. Daha çok DİSK’i destekleyen yazarlar, eylemleri 1961 Anayasası’ndan kaynaklanan bir hak

olarak görürken; TÜRK-İŞ yanlısı yazarlar, hem çıkan eylemlerde çıkan olayları “isyan” yahut “ayaklanma” şeklinde değerlendirmişlerdir. Sendikaların sınırlandırılması gereğinin savunan TÜRK-İŞ yanlısı basın, tüm sorumluluğu DİSK’e yükleyerek bu kuruluşu olayların kışkırtıcısı olarak göstermiştir. Fakat TÜRK-İŞ basınının getirilmek istenen düzenlemenin temelde 1961 Anayasası ve demokratik haklarla bağdaşmayan yönlerine hiç değinmemeleri yahut görmezden gelmeleri “tek yanlı bakış açısına” sahip olduklarını ortaya koymaktadır. DİSK yanlısı yazarlar ise şiddet olaylarından ziyade işçilerin kendi haklarını koruma bilincine sahip olmalarını ön plana çıkarmaya çabalamışlardır. Şidet onaylanmamış; ancak meydana gelen olayların DİSK’in tepkisini çeken yasanın antidemokratik yönüne dikkat çekmişlerdir. 15-16 Haziran işçi eylemleri Türk işçi tarihinin gerek katılım yönünden ve gerekse etkisi yönünden en önemli dönüm noktalarından birisidir. İşçiler yıllar sonra ilk kez sendikal haklarına sahip çıkabilmek adına eyleme geçmişlerdir. 15-16 Haziran işçi olayları Kocaeli açısından “kansız, şiddet unsurunun az olduğu, etkili bir hak arama eylemi” olarak tarihe geçmiştir. Neticede sendikalarla ilgili düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali işçilerin ortaya koyduğu tepkinin sonuç verdiğini göstermiştir.

#### KAYNAKÇA:

Arşiv Belgeleri:

Devlet Arşivleri Başkanlığı

Nihat Erim Arşivi (Tasnife Girmemiş Özel Evrak)

Resmî Belgeler:

Cumhuriyet Senatosu Tutanakları

Almanak:

Milliyet 1970.

Ansiklopediler:

Ana Britannica, 19.C.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 1

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 2

Yurt Ansiklopedisi, 7.C.

Dergiler:

Sesim

TÜRK-İŞ

Gazeteler:

Cumhuriyet

Doğuş

Günaydın

Hürsöz

Körfez

Tercüman

Türkyolu Bizimşehir

Resmî Yayınlar:

Kocaeli İl Yıllığı

Kitaplar:

Ağralı, S. (1967). Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

Ahmad, F. (2007). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980) (3.bs.). İstanbul: Hil Yayın.

Algül, S. (2015). Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi: DİSK (1967-1975). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arcayürek, C. (1985). Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-5: Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi: 1965-1971, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arınır, T./Öztürk, S. (1976). İşçi Sınıfı-Sendikalar ve 15/16 Haziran. İstanbul: Sorun Yayınları.

Aydın S./Taşkın Y. (2014). 1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, Z. (2020). İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Aydinoğlu, Ergun. (1992), Türk Solu Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971, İstanbul: Belge Yayınları.

Bakşık, Ş. (2009), CHP İle Bir Ömür, İstanbul: Cumhuriyet Kitap.

Bayrak, M. Orhan. Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993) (1994), İstanbul: Küll Yayınları.

Bilget, V. (2002), Girdap. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Cem, İ. (1970), Türkiye Üzerine (Araştırmalar), İstanbul: Cem Yayınevi.

Çavdar, T. (2004). Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (3.bs.). Ankara: İmge Kitabevi.

Çavdar, T. (2005). Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Kesitler. İstanbul: Nâzım Kitaplığı.

Çeçen, A. (1973). Türkiye’de Sendikacılık, Ankara: Özgür İnsan Yayınları.

Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu: (Özet) (2013). İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık.

Demirel, T. (2013), Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika (2.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Erginsoy, H.F. (1968). Türk İşçi Hareketi Üzerine Bir Deneme. İstanbul: Oleyis Yayınları.



- Erginsoy, H.F. (1971). Türkiye, İşçi Hareketi ve Demokratik Sol. İstanbul: Oleyis Yayınları.
- Erdoğan, M. (2011). Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset. Ankara: Liberte Yayınları.
- Fişek, K. (1969). Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Gevgilili, A. (1973), Türkiye’de 1971 Rejimi. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Gevgilili, A. (1987). Yükseliş ve Düşüş (2.bs). İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Gürkan, C. (1986), 12 Mart’a Beş Kala. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Güzel, Ş.M. (2016). Türkiye’de İşçi Hareketi: 1908-1994. Ankara: İmge Kitabevi.
- Işık, Y. (1995). Osmanlı’dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Işıklı, A. (1990). Sendikacılık ve Siyaset (4.bs:). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, Y. (1992). Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar. İstanbul: Ataol Yayıncılık.
- Koç, Y. (1998). 100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kongar, E. (1976). İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pektaş, Ş. (2012). Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri. İstanbul: Fırat Yayınevi.
- Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi III. (1975), İstanbul: Vardiya Yayınları.
- Sakallıoğlu, Ü, C. (1993), AP-Ordu İlişkileri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sülker, K. (1987). Türkiye Sendikacılık Tarihi. İstanbul: Bilim Kitabevi Yayınları.
- Sülker, K. (1980). Türkiye’yi Sarsan İki Gün. İstanbul: Yazko.
- Şimşek, S: (2007). Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Şişmanov, D. (1976). Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi. İstanbul: Belge Yayınları.
- Tokol, A. (1994). Türkiye’de Sendikal Hareket. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Tanör, B. (1994), İki Anayasa. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tanör, B. (2009). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi (1976). Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklodisi 1 (1996). İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklodisi 2 (1996), İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını.
- Ünsal, E. (1997). Sendika Yazıları, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Weiker, Walter, (1967). 1960 Türk İhtilali, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kitap İçi Bölüm:
- Ahmad, F. (1998). “Cumhuriyet Türkiyesi’nde Sınıf Bilincinin Oluşumu, 1923-40”, (Quataert, D., Zürcher, E.J.) Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler: 1839-1950, 123-153.
- Özdemir, Oral, C. (2017). “15-16 Haziran Eylemleri”, Türkiye’nin 1960’lı Yılları. (Haz. Mete Kaan Kaynar), 687-699.
- İnternet Kaynakları:
- [http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/DiSK\\_TARiHi\\_CI%CC%87LT\\_1.pdf](http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/DiSK_TARiHi_CI%CC%87LT_1.pdf)